

Török Tamás: *Unitáriusok. Vallomások és emlékezések.*
Budapest, 1992. 123 l. Kiadja a Magyarországi Unitárius
Egyház.

A rendkívül izléses kis kiadvány hézagpótló a Magyarországi Unitárius Egyház életében. Benne a XX-ik század magyar unitárius írója szólal meg és tesz vallomást hitéről.

A 4 részre tagolt mű fejezetei híven fejezik ki az író éleleteszméjét. Ugyanakkor tükre annak az unitárius életnek is, mely Erdélytől elszakadva s részben a gyökerektől is, a felvilágosodott unitárius szellemiséget és hitet próbálja élni.

Előszót ifj. Bartók Béla egyházi főgondnok ír. Amikor értékeli benne Török Tamás munkásságát, egyben kifejezi azt a közös magyarországi szellemiséget, mely a XX-ik században az ökumenikus közösségben keresi helyét, a keresztények kerekasztalánál.

A könyv 4 fő fejezete: Az érték joga, Pieta, Tündököl fölöttem ez a sok élő, fényes égi szomszéd, Ars Poetika. Hozzá kapcsolódik a forrás megjelölés és 5 db kép jegyzéke.

Az előszóban említett ökumenikus közösség, s az egész könyvben átvonuló kisebbségi komplexus az érték jogával követeli a maga létjogosultságát. „A létszám csökkenés nem érték csökkenés“, filozófiai tételt ismétel. Egy falut templomának tornya tájol, egy közösséget történetének kimagasló alakjai. Egy párat felsorol: Szervét Mihályt, Dávid Ferencet, Ralph Waldo Emersont, Bölöni Farkas Sándort, Orbán Balázst, Bartók Bélát.

A 17. századi unitarizmust dél-Magyarországon felszámolták, a kérdés jogi és vallási szempontból csak 1848-ban jő elő és 1867 után lesz a megalakuló új egyház a főleg Erdélyből kitelepülők új gyülekezete. 1881. október 2-án tartják Budapesten a megalakuló új gyülekezet istentiszteletét Ferencz József püspök jelenlétében. Derzsi Károly lelkésszel induló élet a mai napig tart. Mi, erdélyi unitáriusok érezzük mit jelent Magyarországon unitáriusnak lenni. Ezt érzi Török Tamás is. Ő mint budapesti lakos. Számára az unitarizmus a Dávid Ferenc-i, a 16-ik századi és a legmodernebb Orbán Balázs—Bartók Béla. Számunkra ez sokkal több. Ne-

künk a 400 év nem szakadt, egyfolytában ment a magunk kis, de letagadhatatlanabb folytatásában.

Dávid Ferenc ábrázolásából, akinek képe nem maradt fenn, Török Tamás a ma képeit idézi. László Gyula rajza, Szinte Gábor festménye, vagy Körösfői Kreisch Aladár Liszt Ferenc képét idéző képe áll első helyen. Az irodalmár Török Tamás is megszólal: Cs. Szabó László, Passuth László, Horváth János, Féja Géza, Németh László, mindezek képei az elképzelés képei. Az ismeretlenről ki fog derülni, hogy örök és felejthetetlen.

Török Tamás nagy problémája a Blandrata György kérdése. Külön receptet is ír. Megalkuvás vagy továbbélés. Reálpolitika vagy megalkuvás? Blandrata György álláspontja Török Tamás szerint a megalkuvás és továbbélés. Ő az unitarizmus megalkuvó reálpolitikusa, aki Pirnát Antal szerint is számol az erőviszonyokkal és megalkuszik, még a jellem áldozata árán is. Két 20-ik századi unitárius könyvet ismertet kimerítő tanulmányal. Dr. Erdő János: Teológiai tanulmányok kötetét és Szent-Iványi Sándor: A Magyar Vallásszabadság az USA-ban megjelent művét.

Teljes terjedelemben közli Pókainé színművét, két részben. Az alapgondolatot Gyulai Pál verse adja.

A kötet olvasásakor mindegyre kicsúcsosodik Török Tamás egyetemi végzettsége. Bölcsész hallgató volt, s az a 40 év, amit mint a Magyar Rádió munkatársa, dramaturg és rendező végzett. Így kerül be külön fejezetként: „Tündököl fölöttem ez a sok élő, fényes égi szomszéd“, melyben Márai Sándorról, Latinovits Zoltánról és egy eldugott völgyben élő 3 apácáról szól. Ezeknek megnyilatkozásuk, gondolatuk, érzésük unitárius. Márai szerint: a feladat elől nem lehet elbújni. Jézus lábnymában járunk, de természetesen a Judáséban is.

A kötet rendkívül értékes fejezete: az Ars Poetika, melyben Dékány Endrével beszélget mintegy önvallomásként. Az író lelkét és unitáriuságát innen ismerhetjük meg leginkább. Kiinduló pontja itt is, hogy a kereszténység egy és oszthatatlan. Ami őt lényegében megragadja, az az Isten-kereső Erdély fényes fellobbanása, magyar földön magyar egyház születése és csöndes kisebbségbe való visszahúzódásának drámája. Szerinte mint ország épp oly kicsinyek vagyunk, mint az Unitárius Egyház. Dávid Ferenc esetében a lélek és jellem formáló hit erejét, míg közéletiségében a történelem formáló valóságát látja meg. Ezt látja és érzi abban, hogy Dávid Ferenc elhallgattatása ellenére, halála után is és ma is Ő ennek a vallásnak lelke. Mindenkinek figyelmébe ajánljuk Török Tamás könyvét.

John Ruskin Clark: *Joseph Priestley — A Comet in the System*. Torch Publications, San Diego, CA USA, 1992.

Motion towards Perfection — The Achievement of Joseph Priestley. Edited by A. Truman Schwartz and John G. McEvoy. Skinner House Books, Boston, 1992.

Nagy érdeklődést váltott ki az angol és amerikai olvasóközönség körében ez a Priestley életrajzát tartalmazó két könyv. Clark munkájában Joseph Priestley (1733—1804) radikális reformer rendszeres kutatások alapján megírt életrajzát nyújtja. A könyv alcímét — *A Comet in the System* — John Adams egyik leveléből veszi, melyet Thomas Jeffersonnak írt — az USA mindkét elnöke Priestley barátja volt. Adams többek között ezt írta Priestleyről: „Ez a nagy, kiváló és rendkívüli ember, akit én őszintén szerettem, tiszteltem és becsültem, valójában csodálatos jelenség: üstökös a világegyetem rendszerében“. Ez a megállapítás egyben a szerző értékítélete is.

Clark munkájában Priestley életével, társadalmi környezetével, szellemi gyökereivel és sokoldalú munkásságával ismertet meg. Independens (református) szülők gyermeke volt, a szigorú kálvinizmus szellemében nőtt fel. Tanulmányai elvégzése után szabadelvű protestáns lelkész, majd tanár lett. Hitvilága és teológiai gondolkozása, tanulmányai következtében fokozatosan radikálizálódik: előbb arminianus, majd ariánus és végül az unitárius hitfelfogás híve. Számos teológiai munkái közül kiemelkedik: *History of the Corruptions of Christianity* — A kereszténység megromlásának története 1782, melyben az evangéliumi kereszténység megromlását tárgyalja, és *History of Early Opinions Concerning Jesus Christ* — Jézus Krisztusról alkotott korai nézetek története, 1786, melyben kimutatja, hogy a Jézusról vallott korai hitfelfogás unitárius volt, és hogy Krisztus imádása ellentmond Jézus tanításának. A szerző indokoltan tartja Priestleyt az angol unitarizmus nagy teológusának, aki egyben az angol unitárius egyház egyik megalapítója.

Priestley a vallás mellett szabadidejét a tudomány szolgálatába állítja s korának egyik kimagasló tudósa lesz, akit a Royal Society, Anglia Tudományos Társulata tagjai sorába választott. A szerző megállapítása szerint Priestley vallási, társadalmi és tudományos munkásságának kulcsa: megérteni a „Legfőbb Bölcsességet“ — Istent.

Clark könyve tudományos jellege mellett olvasmányos, ahol csak lehetséges Priestleyt szólaltatja meg, Ő beszél magáról és magáért.

A második könyv — *Motion towards Perfection* — Clark művét kiegészítő tanulmánykötet Priestley életéről és munkájáról. A munka kifejező címe — *Haladás a tökéletesség felé* — Priestley életét és célját

fejezi, amennyiben a tökéletességen az igazságot és a tökéletes törvényt kijelentését értjük, mellyel a „Legfőbb Bölcsesség“ — Isten kormányozza a világot.

A könyv 10 tanulmányt tartalmaz Priestleyről, mint lelkész, teológus, tudós, reformer, állampolgár. Figyelmet érdemel Martin Fitzpatrick írása: „Priestley caricatured“, melyben ismerteti, hogy Priestleyt elfogult ellenfelei milyen nagy veszélynek tartották a vallás, politika és a kormányzat számára. John McLachlan tanulmányában a család jelentőségét emeli Priestley életében és munkájában.

Mindkét könyvből kitűnik, hogy Priestley egész életében a vallás és a tudomány összekapcsolásáért fáradozott. Igaza van Jacob Bronowski-nak, akit Clark idéz, hogy az emberek felemelkedését azok munkálják, akik szellemi integritással és rendkívüli szellemi tehetséggel rendelkeznek. Ilyen ember volt Priestley, ez a magyarázata jelentőségének és ember-szolgálatának.

Priestley életrajzát tárgyaló mindkét könyv hasznos és tanulságos munka, melyért a mai olvasóközönség hálás lehet.

(- i -)

ELOFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 400 lej, mellet a lelkészi hivatalok útján, vagy közvetlenül az Egyházi Központba (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 12 dollár.

Annual subscription from abroad — 12 dollar — (postage included) should be sent to the Unitarian Church Headquarters, B-dul 22 Decembrie nr. 9, 3400 Cluj, Romania.

